

Renata Piasecka

STAN ORGANIZACYJNY BIBLIOTEK W POWIECIE JĘDRZEJOWSKIM W LATACH 1945–1950

W powiecie jędrzejowskim organizację pierwszych po drugiej wojnie światowej bibliotek poprzedziła akcja przejmowania księgozbioru podworskiego, rozpoczęta wkrótce po wyzwoleniu spod okupacji hitlerowskiej i utworzeniu komunistycznego aparatu władzy. Należy zaznaczyć, że w dekreście PKWN z 6 września 1944 roku chodziło o przejęcie w ramach akcji parcelacyjnej nieruchomości ziemskich wraz z budynkami, inwentarzem żywym i martwym oraz przedsiębiorstwami przemysłu rolnego. W rzeczywistości, oprócz przejmowania budynków i wysiedlania rodzin ziemiańskich na odległość ponad 30 km od miejsca zamieszkania, dokonywano również bezprawnego zaboru gromadzonego od pokoleń dziedzictwa kulturowego¹. W początkach lutego 1945 roku tutejsze Starostwo Powiatowe przystąpiło do zabezpieczenia i ochrony mienia podworskiego, w tym przede wszystkim książek i dzieł sztuki. Działania te podjęte początkowo samorzutnie, kontynuowano następnie z polecenia Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach. Funkcję „powiatowego pełnomocnika dla spraw ochrony przedmiotów o charakterze artystycznym i zabytkowym” objął urzędnik Starostwa – Powiatowy Referent Kultury i Sztuki, zobowiązany do ścisłej współpracy z pełnomocnikiem do spraw reformy rolnej². Analogiczną akcję podjęto w całym województwie kieleckim, a pozory legalności miało stworzyć rozporządzenie Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych, które ukazało się w dniu 1 marca 1945 roku³.

W pierwszym kwartale 1945 roku przejmowanie prywatnych książek polegało na ich opieczętowaniu i przewiezieniu do siedziby Starostwa Powiatowego

¹ S. Iwaniak, *Ziemiańskie dobra kulturowe w województwie kieleckim (1944–1946)*, Kielce 1996, s. 85.

² Archiwum Państwowe w Kielcach (dalej: APK), Oddział w Jędrzejowie, Starostwo Powiatowe w Jędrzejowie 1945–1950, sygn. 295.

³ S. Iwaniak, *Ziemiańskie dobra ...*, s. 90.

w Jędrzejowie. Za całość oraz bezpieczeństwo zbiorów odpowiadali przed wojewodą kieleckim starosta i komendant MO. Akcja przerastała jednak możliwości organizacyjne Starostwa z uwagi na powojenne trudności komunikacyjne oraz znaczną liczbę majątków ziemskich podlegających parcelacji⁴. Do początków marca zdołano zabezpieczyć biblioteki ziemiańskie z terenu zaledwie czterech gmin, co spowodowało znaczne, niemożliwe do oszacowania straty w księgozbiorze⁵. Sytuacja uległa radykalnej zmianie dopiero z dniem 4 kwietnia tegoż roku, kiedy do ochrony ziemiańskich dóbr kultury przystąpiło Muzeum Świętokrzyskie⁶. Instytucja ta objęła zarazem patronat nad księgozbiorami znajdującymi się na całym obszarze województwa kieleckiego. Z polecenia Naczelnego Dyrektora Muzeów i Ochrony Zabytków, w asyście funkcjonariuszy milicji, wyruszyły w teren specjalne Komisje Lustracyjne, w skład których wchodził: delegat Muzeum Świętokrzyskiego, przedstawiciel wojewódzkiego Wydziału Kultury i Sztuki oraz powiatowy referent Kultury i Sztuki⁷.

Prace, które planowano zakończyć do 30 maja 1945 roku, w rzeczywistości przeciągnęły się do końca następnego roku. Z ramienia Muzeum Świętokrzyskiego na terenie powiatu jędrzejowskiego, oprócz znanego bibliofila i historyka sztuki Tadeusza Przypkowskiego, działali również: Juliusz Nowak-Dłużewski, M. Witkowski, Jan Aleksander Zaremba, Stefan Styczyński oraz Konstanty Sielepin⁸.

Formalnie, na mocy zarządzenia Ministra Oświaty z dnia 15 lutego 1945 roku, kierownictwo nad całością akcji bibliotecznej na terenie województwa krakowskiego i kieleckiego sprawował dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej, który w piśmie z 22 marca tegoż roku przekazał pełnomocnictwo tzw. zarządcom bibliotek przy Kuratoriach Okręgów Szkolnych. Do kompetencji zarządców należało „prowadzenie ewidencji wszystkich bibliotek w majątkach, które uległy parcelacji [...], bibliotek pozostawionych przez Niemców oraz wszelkiego księgozbioru pozostającego bez opieki”⁹. W najbliższej przyszłości zamierzano

⁴ W okresie dwudziestolecia międzywojennego powiat jędrzejowski znajdował się na trzecim miejscu w województwie pod względem liczby majątków ziemskich. Według danych drugiego spisu powszechnego z 1931 roku znajdowały się tu 52 majątki należące do obywateli ziemskich. Por.: M. B. Markowski, *Obywatele ziemscy w województwie kieleckim 1918–1939*, Kielce 1993, s. 19.

⁵ APK, Urząd Wojewódzki Kielecki 1944–1950 (dalej UWK II), sygn. 2077, k. 1–2.

⁶ W. Kusterski-Spalski, *Wyniki akcji zabezpieczającej podworskie dobra kulturalne w latach 1934–1946*, „Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego” 1964, s. 382.

⁷ APK, UWK II, sygn. 2164, k. 34; S. Iwaniak, *Ziemiańskie dobra...*, s. 93.

⁸ W. Kusterski-Spalski, *Wyniki akcji ...*, s. 382–383.

⁹ APK, UWK II, sygn. 2176, k. 3–5.

przekazać funkcję delegatów powiatowych w ręce Inspektorów Szkolnych, którzy z kolei mieli powołać swych pełnomocników na teren poszczególnych majątków ziemskich. Na mocy wyżej wymienionego zarządzenia w powiecie jędrzejowskim do akcji bibliotecznej aktywnie włączył się Powiatowy Inspektor Szkolny, w całości zabezpieczając m.in. księgozbiór z terenu gminy Sędziszów. Z jego inicjatywy została powołana Komisja Biblioteczna, która niezależnie od delegata powiatowego zajmowała się przeszukiwaniem majątków dworskich i przesyłaniem ocalałych ksiązek do Inspektoratu Szkolnego w Jędrzejowie¹⁰. W tej sytuacji doszło do rywalizacji, określanej w źródłach mianem „walki o ksiązkę”, w której jedną z zainteresowanych instytucji była także Milicja Obywatelska¹¹.

Jak wynika ze sprawozdania Inspektora Szkolnego, parcelacji majątków ziemiańskich towarzyszył rabunek prywatnych księgozbiorów.

Parcelacja dworów i prawo Inspektorów Szkolnych do zabezpieczania księgozbiorów podworskich dały możliwość zdobycia ksiązek stosunkowo w sposób łatwy jak na obecne czasy. I gdyby akcja zabezpieczania była przeprowadzana równocześnie z akcją parcelacji dworów, to wyniki byłyby niepomierne większe. Niestety było to, że nim został zorganizowany aparat szkolny na szczeblu powiatu, dwory w międzyczasie rozparcelowano i rozgrabiono wszystko, co można była ze sobą zabrać. Wspaniałe księgozbiory znikły niejednokrotnie bez śladu lub dostały się w posiadanie instytucji „uzbrojonych”, które trzeba było zdobywać przez długi okres czasu, a nie zawsze po ich zdobyciu otrzymano ksiązki – bo najczęściej członkowie wynieśli je bez wszelkiej kontroli i uznali za swoją własność prywatną¹².

Losy ksiązek pochodzących z majątków ziemskich usytuowanych na terenie powiatu jędrzejowskiego są dość trudne do odtworzenia, z uwagi na szczątkowość informacji w źródłach archiwalnych. Wiadomo jednak, że wszystkie cenniejsze egzemplarze zostały przekazane Urzędowi Wojewódzkiemu w Kielcach, Bibliotece Jagiellońskiej oraz Muzeum Świętokrzyskiemu¹³. Do ostatniej z wymienionych instytucji w wyniku akcji zwózkowej trafił cenny księgozbiór z majątku Wielopolskich w Krzelowie w liczbie 326 tomów oraz bliżej nieznaną liczbą ksiązek z dóbr Radziwiłłów w Nagłowicach i Oksie, Dunin-Bor-

¹⁰ APK, Oddział w Jędrzejowie, Starostwo Powiatowe w Jędrzejowie 1945–1950, sygn. 299, 301.

¹¹ Tamże, sygn. 302; S. Iwaniak, *Ziemiańskie dobra...*, s. 74.

¹² APK, Kuratorium Okręgu Szkolnego w Kielcach 1945–1950 (dalej: KOS), sygn. 210, k. 24–25.

¹³ APK, Oddział w Jędrzejowie, Starostwo Powiatowe w Jędrzejowie 1945–1950, sygn. 302–305; APK UWK II, sygn. 2176, k. 15–16.

kowskich w Rzeszówku, Biernackich w Ciernie i Jaronowicach, Sucheckich w Rakoszynie, Onufrowiczów w Ślęcinie, Kamińskich w Sędziszowie, Łuszczkiewiczów w Zagajach, Różyckich w Opatkowicach Murowanych, Wielowiejskich w Lubczy, Górskich w Motkowicach, Łuszczewskich w Sobkowie, Jaskłowskich w Mnichowie, Schonów w Lipnie oraz Lanckorońskich w Wodzisławiu¹⁴. Dzieła wydane przed 1779 roku zostały następnie przekazane z Muzeum Świętokrzyskiego do Biblioteki Jagiellońskiej. Część książek oddano do nowo utworzonej Biblioteki Wojewódzkiej, a reszta weszła w skład podręcznego księgozbioru muzealnego¹⁵.

Na miejscu, według danych z lutego 1946 roku, pozostało około 1800 tomów zabezpieczonych w Inspektoracie Szkolnym, które stały się podstawą funkcjonowania Powiatowej Biblioteki Publicznej¹⁶. Świadczy o tym m.in. następująca wzmianka zamieszczona w sprawozdaniu z wizytacji Inspektoratu Szkolnego w Jędrzejowie.

Zabezpieczone księgozbiory bibliotek podworskich są rozbite na poszczególne biblioteki – poszczególnych byłych właścicieli ziemskich i zdeponowane w Bibliotece Powiatowej¹⁷.

Po roku 1946 do Inspektoratu Szkolnego trafiło jeszcze 2646 tomów, które po likwidacji tej instytucji w 1950 roku przejęła w całości Powiatowa Biblioteka Publiczna¹⁸. W 1945 roku około 300 książek podworskich przekazano bibliotece Powiatowego Komitetu PPR oraz bibliotece Państwowego Gimnazjum w Jędrzejowie¹⁹.

Równoległe z akcją zabezpieczania księgozbiorów podworskich Powiatowy Inspektorat Szkolny podjął prace nad rejestracją wojennych strat bibliotecznych. Brak materiałów źródłowych uniemożliwia precyzyjne określenie rozmiarów tego zjawiska w skali całego powiatu. Z wstępnego raportu na temat strat bibliotek polskich w czasie drugiej wojny światowej wynika, że zniszczeniu uległo aż 86% książek tutejszej Biblioteki Państwowego Gimnazjum i Liceum Koedukacyjnego²⁰. Wiadomo również, że już w pierwszych dniach okupacji przestał istnieć liczący 800 tomów księgozbiór Biblioteki Powiatowej

¹⁴ Tamże; W. Koterski-Spalski, *Wyniki akcji ...*, s. 381.

¹⁵ *Historia Muzeum Świętokrzyskiego w Kielcach 1945–1961 r.*, „Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego” 1964, s. 33; S. Iwaniak, *Ziemiańskie dobra...*, s. 158–178.

¹⁶ APK, KOS, sygn. 210, k. 24–25.

¹⁷ Tamże, sygn. 218.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ APK, Oddział w Jędrzejowie, Starostwo powiatowe w Jędrzejowie 1945–1950, sygn. 301.

²⁰ *Straty bibliotek w czasie II wojny światowej w granicach Polski z 1945 roku. Wstępny raport o stanie wiedzy*, pod red. A. Mężyńskiego, Warszawa 1994, cz. 2. Tablice, s. 4.

w Jędrzejowie, która została zorganizowana w 1938 roku z inicjatywy miejscowych władz szkolnych.

Z chwilą przejścia przez Niemców gmachu starościńskiego, w którym mieściła się Biblioteka Powiatowa – wszelkie wieści o bibliotece zaginęły. Bibliotekarz zaginał w czasie zawieruchy wojennej, książki, księga inwentarzowa oraz inne dokumenty biblioteczne zaginęły bez wszelkiego śladu. Nie można było wydożyć od nikogo nawet najmniejszej wiadomości w sprawie losów biblioteki. Nikt nie wiedział, co się stało z biblioteką; przepadła bez wieści – zlikwidowana przez Niemców zaraz po ich wejściu do gmachu Starostwa Powiatowego. [...] Długotrwałe poszukiwania kompletów w terenie zakończono bez rezultatu i musiano pogodzić się z faktem, że pierwsze zręby Biblioteki Powiatowej zostały zniszczone i trzeba rozpocząć pracę od nowa²¹.

Nieznane są również losy dwóch przedwojennych bibliotek żydowskich działających na terenie Jędrzejowa: Biblioteki Organizacji Syjonistów oraz biblioteki pod egidą Żydowskiego Stowarzyszenia Biblioteki im. I. L. Pereca²². Należy przypuszczać, że zostały doszczętnie zniszczone przez Niemców podczas akcji wysiedlania Żydów 2 października 1942 roku.

W latach 1939–1945 stopniowej zagładzie uległy również przedwojenne zasoby bibliotek szkół powszechnych. W nielicznych przypadkach ocalały zaledwie ich szczątki, jak np. we wsi Skroniów (gm. Prząśław), gdzie książki przechowywała okoliczna ludność²³.

W powiecie jędrzejowskim pierwsze po drugiej wojnie światowej biblioteki powstały już w 1945 roku. Niektóre z nich miały jednak charakter efemeryczny lub nie zdołały wyjść poza stadium organizacji. Wyjątek w tym względzie stanowiły: Biblioteka Państwowego Gimnazjum w Jędrzejowie oraz Biblioteka Powiatowego Komitetu PPR²⁴. Na omawianym terenie zasadnicza sieć bibliotek ostatecznie ukształtowała się w latach 1946–1948. Podstawy prawne ich działalności stwarzała uchwalona w 1946 roku Ustawa Biblioteczna. Na dzień 1 stycznia 1946 roku w powiecie jędrzejowskim działało aż 46 bibliotek różnych typów, wśród których znajdowała się Powiatowa Biblioteka Publiczna, zorganizowana w październiku 1945 roku staraniem Inspektoratu Szkolnego i Wydziału Powiatowego. Uruchomiono również 42 punkty biblioteczne²⁵. W grudniu 1947 roku otwarto w Nagłowicach pierwszą gminną bibliotekę pu-

²¹ APK, KOS, sygn. 210, k. 23.

²² M. Pawlina-Meducka, *Kultura Żydów województwa kieleckiego 1918–1919*, Kielce 1993, s. 86, 91.

²³ APK, Oddział w Jędrzejowie, Starostwo Powiatowe w Jędrzejowie 1945–1950, sygn. 299.

²⁴ Tamże, sygn. 298.

²⁵ APK, KOS, sygn. 210, k. 25, 36.

bliczną i przy okazji tej uroczystości dokonano symbolicznego otwarcia 236 placówek tego typu w województwie kieleckim²⁶.

Tabela 1. Zestawienie ogólne bibliotek w powiecie jędrzejowskim według typów (dane na dzień 1 I 1946 r.)

Lp.	Typ bibliotek	Liczba bibliotek	Liczba woluminów	Liczba czytelników w 1945 r.
1.	Biblioteka Powiatowa	1	2385	-
2.	Biblioteka Miejska	1	300	-
3.	Stowarzyszeń religijnych	1	280	60
4.	Organizacji politycznych	1	200	-
5.	Zakładów wychowawczych	1	140	-
6.	Szkoł powszechnych	38	2703	2225
7.	Państwowych gimnazjów i liceów	2	1926	361
8.	Szkoł zawodowych	1	377	186
Razem		46	8311	2832

Źródło: Archiwum Państwowe w Kielcach (dalej: APK), Kuratorium Okręgu Szkolnego 1945–1950, sygn. 210, k. 36.

W latach 1947–1948 utworzono 14 gminnych bibliotek publicznych, co odpowiadało podziałowi administracyjnemu powiatu. Podstawą funkcjonowania bibliotek publicznych były subsydia samorządowe oraz w niewielkim stopniu dotacje państwa, które w 1949 roku stanowiły odpowiednio 81,7% oraz 18,3% ogółu dochodów. W analogicznym okresie zarejestrowano 140 czynnych punktów bibliotecznych, przy czym projektowano uruchomienie następnych 15. W stosunku do ogółu ludności w powiecie czytelnicy bibliotek publicznych stanowili 6,5%, podczas gdy zaledwie rok wcześniej jedynie 3,8%²⁷. W bibliotekach publicznych pracowało zawodowo trzech bibliotekarzy, a pozostałych zatrudniano dorywczo spośród miejscowych nauczycieli.

²⁶ S. Iwaniak, *Ziemiańskie dobra...*, s. 144.

²⁷ APK, KOS, sygn. 218.

Tabela 2. Stan organizacyjny bibliotek publicznych w powiecie jędrzejowskim w świetle kwestionariuszy statystyczno-sprawozdawczych według stanu na dzień 31 XII 1950 r.

Lp.	Nazwa biblioteki	Rok założenia	Liczba		
			czytelników	tomów	obsługiwanych punktów bibliotecznych
1.	Powiatowa Biblioteka Publiczna w Jędrzejowie	1946	420	12 939	24
2.	Miejska Biblioteka Publiczna w Jędrzejowie	1946	681	4157	-
3.	Gminna Biblioteka Publiczna w Małogoszczy	1948	414	1826	9
4.	Gminna Biblioteka Publiczna w Sędziszowie	1947	279	1677	7
5.	Gminna Biblioteka Publiczna w Sobkowie	1947	680	2340	12
6.	Gminna Biblioteka Publiczna w Wodzisławiu	1948	829	2746	13
7.	Gminna Biblioteka Publiczna w Słupi Jędrzejowskiej	1947	730	2274	11
8.	Gminna Biblioteka Publiczna w Nawarzacach	1947	348	1850	21
9.	Gminna Biblioteka Publiczna w Mstyczowie	1947	69	1846	8
10.	Gminna Biblioteka Publiczna w Złotnikach	1947	829	1960	5
11.	Publiczna Biblioteka Gminy Węgleszyn w Oksie	1947	252	2146	-
12.	Gminna Biblioteka Publiczna w Rakowie	1947	1120	2460	13
13.	Gminna Biblioteka Publiczna w Nagłowicach	1947	534	2009	9
14.	Gminna Biblioteka Publiczna w Przasławiu	1947	629	2143	1
15.	Publiczna Biblioteka Gminy Mierzwin w Imielnie	1947	957	2397	15
16.	Gminna Biblioteka Publiczna w Brzegach	1947	304	1874	6
Razem			9075	46 664	154

Źródło: APK, Oddział w Jędrzejowie, Starostwo Powiatowe w Jędrzejowie, sygn. 312.

Jak wynika z danych liczbowych zamieszczonych w tabeli 2, w porównaniu z końcem 1948 roku liczba czytelników bibliotek publicznych wzrosła przeszło dwukrotnie, a liczba książek – trzykrotnie²⁸.

Niezależnie od bibliotek publicznych w omawianym okresie na terenie powiatu jędrzejowskiego powstała gęsta sieć bibliotek szkolnych różnych typów. W 1949 roku w Inspektoracie Szkolnym w Jędrzejowie zarejestrowano 3 biblioteki szkół średnich, 2 biblioteki szkół zawodowych i 44 biblioteki szkół podstawowych. Do końca 1950 roku liczba tych ostatnich wzrosła do 117²⁹.

Tabela 3. Wykaz sumaryczny bibliotek szkół podstawowych w poszczególnych gminach powiatu jędrzejowskiego według stanu na dzień 31 XII 1950 r.

Lp.	Gmina	Liczba bibliotek	Liczba tomów
1.	Jędrzejów	6	4712
2.	Brzegi	5	1973
3.	Małogoszcz	7	1405
4.	Mierzwin	13	2059
5.	Mstyczów	5	1178
6.	Nagłowice	7	1974
7.	Nawarzyce	7	1614
8.	Przasław	9	2414
9.	Raków	10	1575
10.	Sędziszów	5	1550
11.	Sobków	11	2086
12.	Węgleszyn	6	1235
13.	Wodzisław	11	2823
14.	Złotniki	7	1426
15.	Słupia	8	1037
Razem		117	29061

Źródło: APK, Oddział w Jędrzejowie, Inspektorat Szkolny w Jędrzejowie 1945–1950, sygn. 100.

²⁸ Tamże.

²⁹ APK, Oddział w Jędrzejowie, Inspektorat Szkolny w Jędrzejowie 1945–1950, sygn. 99, 100.

W 1950 roku w bibliotekach szkół podstawowych zarejestrowano ogółem 10 290 czytelników i 152 662 wypożyczeń. Przeciętnie na jednego ucznia przypadało 15 wypożyczonych i przeczytanych książek³⁰.

W latach 1945–1949 działało ponadto kilkanaście bibliotek społecznych, działających przy instytucjach, organizacjach społeczno-politycznych i stowarzyszeniach. W grupie tej znalazły się³¹:

- Biblioteka Powiatowego Komitetu PPR w Jędrzejowie
- Biblioteka Gminnego Komitetu PPR w Sędziszowie
- Biblioteka przy kole ZMP w Skroniowie (gmina Przysław)
- Biblioteka Powszechna przy kole ZMP we wsi Grudzyń (gmina Mierzwin)
- Biblioteka koła ZMP przy Domu Ludowym w Rakoszynie (gmina Słupia) – kontynuacja biblioteki założonej w 1917 roku
- Biblioteka przy kole ZMW „Wici” we wsi Sosnowiec (gmina Sędziszów)
- Biblioteka przy Domu Kultury i Sztuki w Wodzisławiu
- Biblioteka Uniwersytetu Ludowego w Pawłowicach (gmina Sędziszów)
- Biblioteka Koła Związku Zawodowego Kolejarzy w Jędrzejowie
- Biblioteka Koła Związku Zawodowego Kolejarzy w Sędziszowie
- Biblioteka przy Powiatowym Kole Związku Inwalidów Wojennych RP
- Biblioteka przy Domu Dziecka im. Św. Trójcy w Jędrzejowie
- Biblioteka Państwowego Domu Dziecka w Nagłowicach
- Biblioteka Szpitala Powiatowego w Jędrzejowie – założona w 1937 roku.

Na terenie powiatu jędrzejowskiego prowadziły ponadto działalność cztery biblioteki parafialne, w tym jedna o charakterze prywatnym, które w 1947 roku liczyły łącznie 1477 tomów³²:

- Biblioteka parafialna przy Parafii bł. W. Kadłubka w Jędrzejowie
- Biblioteka Stowarzyszenia Żywego Różańca przy Parafii św. Trójcy w Jędrzejowie
- Biblioteka parafialna w Małogoszczy
- Biblioteka Jana Skalskiego – proboszcza w Mokrsku Dolnym.

W 1949 roku wszystkie biblioteki parafialne zostały poddane wnikliwej lustracji, która wykazała liczne nieprawidłowości w ich funkcjonowaniu, m.in. brak statutu, inwentarza książek, statystyki wypożyczeń i kartoteki czytelników oraz pojedyncze egzemplarze książek podlegających natychmiastowemu wycofaniu z listy sporządzonej przez Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Wi-

³⁰ Tamże, sygn. 100.

³¹ APK, Oddział w Jędrzejowie, Starostwo Powiatowe w Jędrzejowie 1945–1950, sygn. 312.

³² Tamże.

dowisk³³. Należy zaznaczyć, że był to jeden z elementów ówczesnej antykościelnej polityki władz.

Wymieniając biblioteki działające w latach 1945–1950, nie sposób pominąć prywatnej biblioteki, powstałej w wyniku naukowych i bibliofilskich zainteresowań Feliksa i Tadeusza Przytkowskich, którzy zgromadzili wyjątkowo cenny księgozbiór z dziedziny astronomii i gnomoniki.

W omawianym okresie najpoważniejszym problemem dotyczącym bibliotek wszystkich typów, oprócz braku funduszy, były nieodpowiednie warunki lokalowe. W najgorszej pod tym względem sytuacji znajdowały się gminne biblioteki publiczne. W 1948 roku własny lokal, oprócz bibliotek powiatowej i miejskiej, posiadała zaledwie jedna biblioteka gminna. Według stanu z końca 1949 roku 7 bibliotek gminnych mieściło się w lokalach samodzielnych, 4 dzieliły pomieszczenie z klasami szkolnymi, 3 z kancelariami i 1 z pokojem nauczycielskim. Do końca 1950 roku własne lokale otrzymało zaledwie 8 bibliotek gminnych, co stanowiło 53,3% ogółu³⁴. W takiej sytuacji zdarzały się przypadki przymusowego wegetowania wypożyczalni w mieszkaniach prywatnych bibliotekarzy, o czym informuje zamieszczony poniżej fragment sprawozdania z kontroli Gminnej Biblioteki Publicznej w Sobkowie.

Biblioteka jest w budynku szkolnym w niewykończonej klasie szkolnej. Ponieważ lokal ten jest nieopalany, więc bibliotekarka zabrała najpoczytniejsze książki do swego mieszkania prywatnego i tam w okresie zimowym je wypożyczała³⁵.

Warunki lokalowe nie sprzyjały zakładaniu czytelni, które w całym województwie zaczęto tworzyć dopiero w początkach lat sześćdziesiątych i w latach siedemdziesiątych. Istotnym problemem był także brak szaf i innych mebli, niezbędnych do wyposażenia punktów bibliotecznych.

Odrębne zagadnienie stanowią kwalifikacje ówczesnych bibliotekarzy. Wśród pracowników bibliotek szkolnych i publicznych dominującym typem wykształcenia było Liceum Pedagogiczne lub przedwojenne Seminarium Nauczycielskie w Jędrzejowie. Do 1949 roku 73,3% ogółu bibliotekarzy zatrudnionych w bibliotekach publicznych ukończyło przynajmniej jeden kurs bibliotekarski zorganizowany przez Kuratorium Okręgu Szkolnego w Kielcach. Według danych z 1950 roku odsetek ten wzrósł do 80%³⁶. W trosce o podnoszenie kwalifikacji tutejszych bibliotekarzy Powiatowy Inspektorat Szkolny, począwszy od 1945 roku, organi-

³³ APK, Oddział w Jędrzejowie, Inspektorat Szkolny w Jędrzejowie 1945–1950, sygn. 106.

³⁴ APK, KOS, sygn. 210.

³⁵ APK, Oddział w Jędrzejowie, Inspektorat Szkolny w Jędrzejowie 1945–1950, sygn. 106.

³⁶ APK, KOS, sygn. 218.

zował konferencje biblioteczne i kursy bibliotekarskie o charakterze informacyjnym. Znacznie gorzej przedstawiały się kwalifikacje personelu bibliotek społecznych, gdzie z konieczności zasady doboru kadr były dość liberalne.

Powstanie powojennej sieci bibliotek odegrało istotną rolę w życiu kulturalnym powiatu jędrzejowskiego. Należy bowiem podkreślić, że w omawianym okresie aspiracje kulturalne tutejszego społeczeństwa sprowadzały się przede wszystkim do czytelnictwa. Według sprawozdań kierownika Powiatowej Biblioteki Publicznej, tuż po wojnie książki były po prostu rozchwytywane, stanowiąc dla większości czytelników jedyną formę kontaktu z kulturą. Poza działalnością bibliotek życie kulturalne na omawianym terenie przedstawiało się bardzo skromnie. W materiałach źródłowych Powiatowego Referatu Kultury i Sztuki zarejestrowano wówczas zaledwie cztery amatorskie zespoły teatralne, utworzone przy organizacji młodzieżowej „Wici”, trzy orkiestry, kilka chórów kościelnych oraz zespołów śpiewaczych, wśród których najwyższy poziom prezentował zespół o nazwie „Echo”, założony w Jędrzejowie w 1924 roku.

Renata Piasecka

THE STATE OF THE ORGANIZATION OF LIBRARIES IN JĘDRZEJÓW DISTRICT IN THE YEARS 1945–1950

Summary

This article deals with the formation of the library network in Jędrzejów District in the first years after the end of World War II (1945–1950). The fates of private book collections belonging to the landed gentry and library losses during the Nazi occupation are reported. As results from the source materials, the first libraries were established in Jędrzejów District already in 1945; however, the basic library network was formed in the years 1946–1948. Apart from public and school libraries also community, parish and private libraries became operative. The article presents the conditions of the operation of these institutions and their role in cultural life of the district under consideration.